

Bilden. Stora eken vid Br-omseby den 14 april 2023.
Antagligen den ek som Märta Kraemer kallar "Bromseby kyrkan" i sin bok "Barndomsminnen".

Bromseby

Bromseby är huvudgården i den här delen av Skogsroten. Här bedrevs inte bara jordbruk och fiske och ett allt viktigare skogsbruk; här fanns även sedan gammalt både kvarn och såg vid utloppet ur sjön Tärnan.

Kartorna på nästa sida är från 1795, så vackert ritade av lantmätaren Per Lifman. På den nedre kartan ser vi det som vi idag förknippar med Bromseby, sågen och kvarnen och jordbruket som låg vid sjön Tärnans utlopp. Några ekonomibyggnader, dasset och Lilla Bromsebystugan stod kvar till för inte så länge sedan men nu är de alla livna. Det återstår bara hembydsföreningen skylt med information om Bromseby. Enligt Gods och gårdar från 1938 hade gården vid den tiden 3 hästar, 10 kor, 5 ungdjur, 1 tjur, 2 svin och 10 höns, samtidigt som man drev såg och hvaleri.

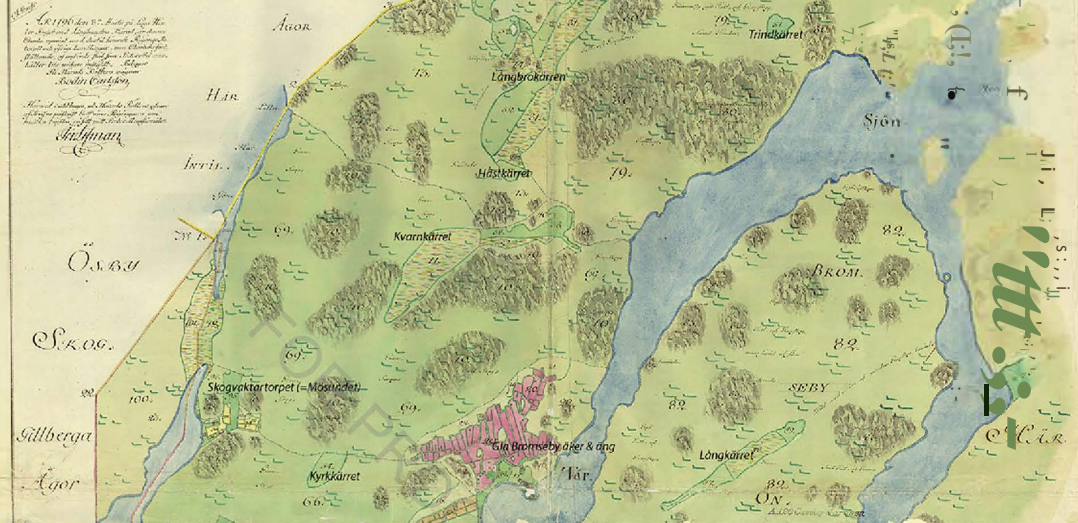
Men Bromseby har också en annan historia. Om man läser beskrivningen till 1795 års karta framgår att åkrarna och ängarna vid det som idag heter Tärnholm och ligger vid det andra benet på sjön Tärnan tillhörde "Gamla Bromseby". Både Bromseby kvarn och Gamla Bromseby var, skriver Harald Skoglund i sin bok "Garnsbygden", klosteregendomar. Dessutom hade kyrkan enligt 1500-talets jordbruk en utjord i Bromseby, kanske det som på 1700-talet levde kvar i namnet på en liten mosse mellan Tärnholm och Mösundet.

I beskrivningen till kartan namnges också de flesta skogskärren. "Kvarnkärret" ingår i det som numera är Bromseby naturreservat. De flesta är "starr och måsswall" med "ung björkskog bevuxen". Några kan, som Långbrokärren, "med mycken kostnad röqjas till eng". Av senare kartor att döma blev det inte så. I det här området verkar de odlingar som kom att brukas fram till dess att det mesta av jordbruket avvecklades i mitten av 1900-talet ha tagits upp redan på 1700-talet - även om mycket av det som då var äng sedan blev åker. Men inte mossarna och kärren.

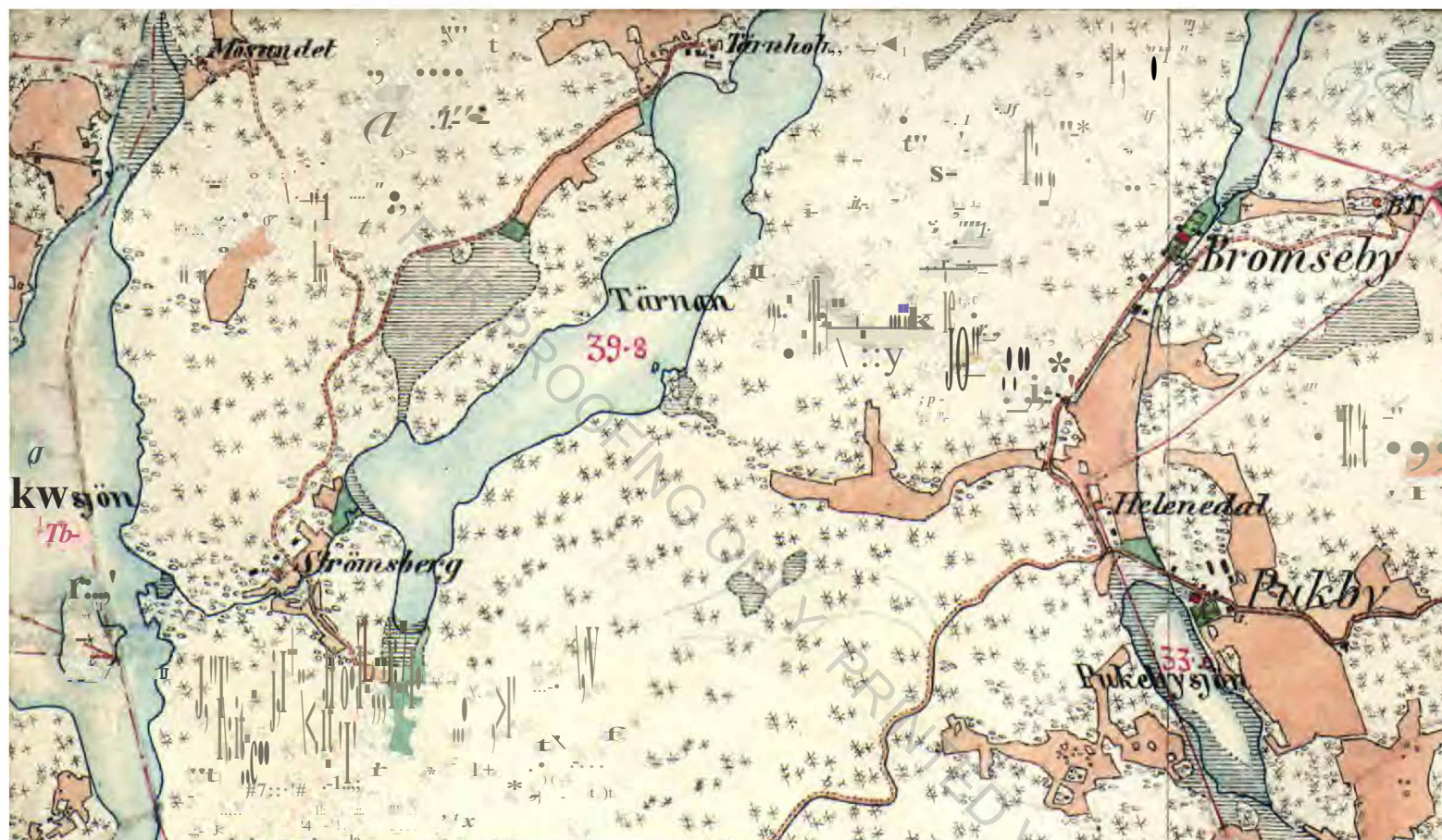
Långbrokärret och det intilliggande Hästkärret kom - istället för äng eller åker - att bli skogsmark. De dikades ut och planterades, eller självsåddes, och nu i mars 2021 har den södra delen av kärren kalhuggits. Den norra delen gick samma öde till mötes för några år sedan. Kvarnkärret finns kvar, men är idag med "tallskog och skvatram bevuxen".

QARTA
 BROMSEBY
 Stockholms Höfvingedome.
 Långhundra Wärd-Gamla Socken.
 Upprättad, Åren 1795-1796
 W. H. M.

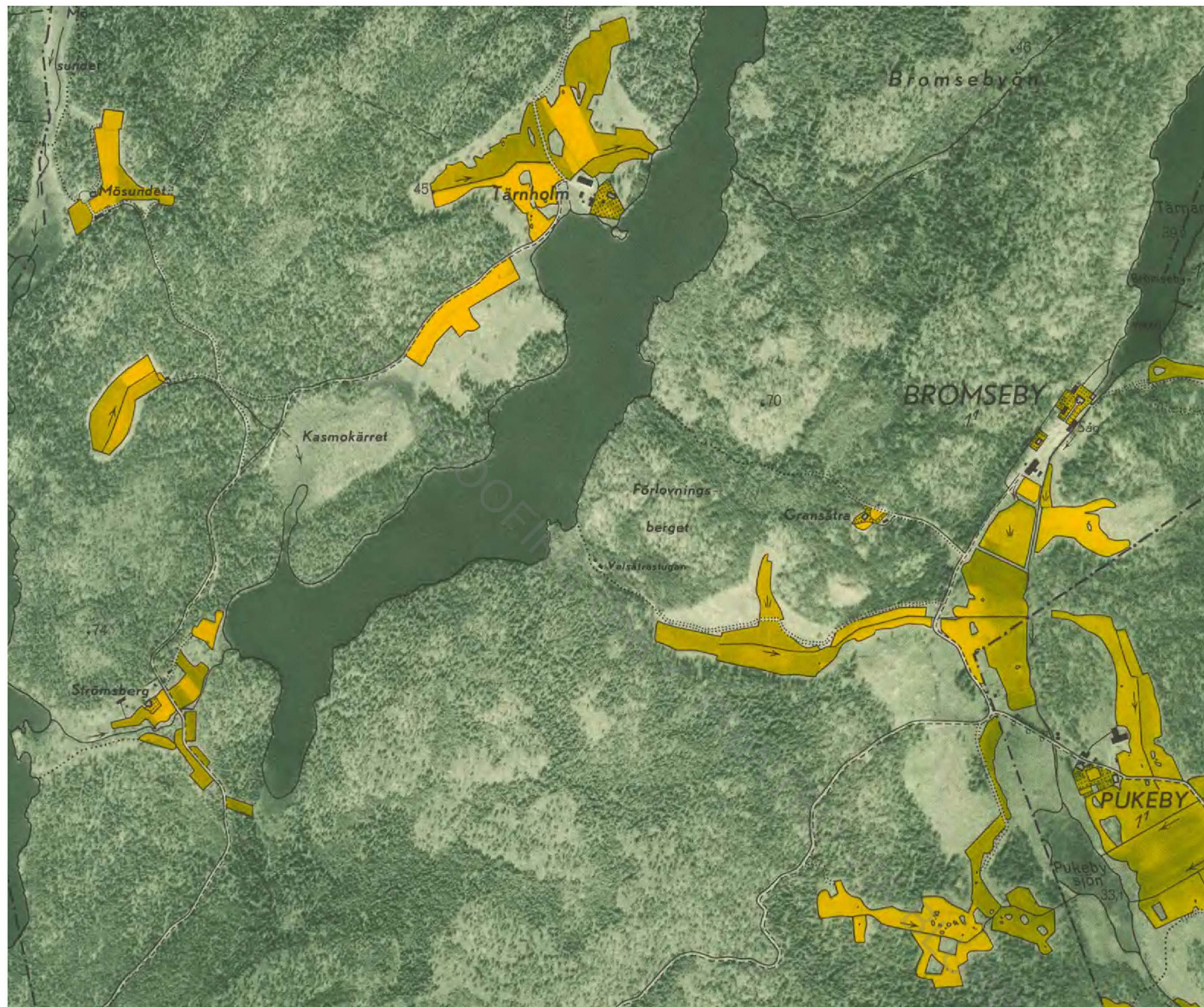
År 1796 den 17. Dec. på År 1795
 för År 1796. Långhundra Wärd-Gamla Socken.
 Höfvingedome. Upprättad, Åren 1795-1796
 W. H. M.

1795 år skarta över
 Bromseby ägor.
 "Gamla Bromseby",
 nuvarande Tärnholm,
 översta kartan och
 nuvarande Bromseby
 på den nedre. Kanske
 ska man säga f.d.
 Bromseby eftersom
 bosättningen efter
 flera hundra år har
 lagts öde.

Häradsekonomska kartan från 1901 -1906. Torpet Exermans vid Bromseby är utmärkt som "BT" = Båtsmanstorp. När kartan ritades fanns torpet Helenedal men det lades ner ca 1907. Iförsamlingsboken heter det Helenehäll. Nöjlen finns utsatt, men saknar namn på kartan. Däremot har Valsätrastugan ännu inte byggts. Nästa sida. Den ekonomiska kartan från 1952. Här finns ännu de flesta husen kvar på Bromseby. Nöjden har (tillfälligt) döpts om till Gransätra! Valsätrastugan nedanför Förlovningsberget har tillkommit, men skulle rivas ca tio år senare.

Flygbild över Bromseby, 1950. (Vallentuna bildarkiv)

Bromseby en festdag 1895. (Vallentuna bildarkiv)

*De sista bilderna av
Bromsebys
mangårdsbyggnad,
åstugan och kvarnen
och såghuset? Husen
revs på 1960-talet.
Foto: ??? år ????*

Utsikt mot Bromseby, 14februari 1971. Skogen har nyligen kalhuggits och nya tallar har börjat växa upp. (överst t.v.); Lagård/lada och arrendatorbostaden, 14.februari 1971. Båda rivna. (nederst t.v.); Den gamla stenbron över utfallsdiket vid Bromseby, 1991-04-20.

Stenen berättar.

"Årrbergs Röret. En 3 sidig flat sten med 2ne vassa och en flög kant, samt spitsig upputi, står upprätt uti en stor stenrösa på berget, 5 1/2 qtr hög ovan rösan, 2 3/4 qtr bred och 1 1/3 qtr tiock: de utlagda stenbroarne visa rågången åter och fram till No 18."

Så beskriver lantmätaren Per Lifman det 17:e röset av de 23 som markerar Bromsebys ägor gentemot grannarna. Kartan ritades och beskrevs 1795-96 och "Årrbergs Röret" står ännu kvar inne i Bromseby Söderskog, som det heter på dagens kartor. Det är stort och toppas av en mycket vacker visare.

Kartan finns hos Lantmäteriets historiska kartor och har nu blivit ännu lättare att hitta genom deras gratistjänst "Min karta". Klickar man på Bromseby på kartan så får man upp en lista med de handlingar som berör Bromseby och som finns i arkivet. Till exempel den handling som jag lägger med några bilder ur: "1795 Ägomi.itning Össeby-Garns socken Bromseby Nr 1". Där kan man förutom beskrivningen av de 23 rösen också läsa en utförlig beskrivning av alla Bromsebys ägor.

Bilderna.

"Årrbergs Röret" (t.l.) 2022-10-29.

1795-96 års karta över Bromseby södra med markering för lör No 17 (öve1-st nästa sida).

Utdrag ur kartans beskrivning över No 17 av de sammanlagt 23 rösen som markerar Bromsebys gränser (nederst nästa sida).

Notera också den stora inhägnade betesmarken i mörkare grönt öster om Årrberget, från Pukebysjön ända upp till Tiirnan.

Bromseby i pressen.

Kvarnen.

Bromseby kvarn har medeltida anor och sedermera byggdes där även en säg. Båda drevs ända in på 1900-talet men kvarnen slutade mala på 40-talet och sågen flyttade och byggde nytt vid Granby i Angarn 1942. Därefter bedrevs sporadisk sågning i det gamla såghuset fram till 1957. Kvarnen har alltid haft ett besvärligt läge i skogen långt från de bygder där säden odlades och bönderna klagade när de längre tillbaka i tiden var skyldiga att mala vid det som då var en skattekvarn. Sockenstämman arbetade också på 1800-talet för att få allmänna medel för att förbättra vägen dit.

På 1770-talet hade ägaren till Ådra rusthåll i Brottbys uppfört en mjölkvarn på sina ägor (där Brollsta golfbana ligger idag).

"Mjölmen vid denna kvarn har genom sin skicklighet och mångsidighet dragit till sig nästan hela kringliggande allmoges mälder, men sådant kunde ITjölmen Petter Törnqvist vid Qvarn i Bromseby, Danviks hospital tillhörig, icke fördraga ... han går då i jören natten mellan den 15 och 16 januari till Ådra Qvarn som ligger en mil från Qvarn i Bromseby, och med tillhjälp af swafwel och näfwer tänder eld i Ådra Qvarn, som, utan att någon blef det warse, brann hel och hållen upp".

Nu var det dock januari och snö så när Ådramjölmen upptäcker olyckan ser han också karlspår som leder honom till kvarnen i Bromseby. Kronobetjanten tillkallas och när de kommer fram till Bromseby frågar de först Törnqvists hustru *"som utan uppehåll bekände förloppet av denna gärning"*. Även Törnqvist själv erkänner brottet *"den han föröfwat till hämnd öfver sin förmente lidne förlust af mällden Han blefgenast införder till Smedjegårds häckte, hwarest han imderfängsligt förwar afwacktar sin dom"*, avslutar tidningen sitt referat.

(Nya Dagligt Allehanda 28 januari i 1773)

Åska.

Under rubriken "Smånyheter" publicerar Dagens Nyheter den 26 juli 1866 följande notis:

"Dödsfall av åska. Vid Bromseby gård i Roslagen har en enka en dag iförre veckan blifvit ihjelslagen af åskan. Hon befann sig i en kammare, dit åskstöt en inträngde; döden var ögonblicklig."

Den avlidne var den 62-åriga Cathrina Marja Wennstadius. Hon dog den 16 juli.

En elg.

"En elg antrifflades den 1 dennes å Bromseby skogsmark med ett avframbenen så illa skadadt, att han ej kunde stödjä derå, ej ens förflytta sig, enär personer kunde komma ända intill honom, utan att han förmådde fly. Med anledning henifhar konungens befallningshafvande, på framställning av vederbörande kronolänsman, förordnat, att djuret må, der det påträffas, nedskjutas och köttet på offentlig auktion försäljas."

(Nya Dagligt Allehanda 3 oktober 1884)

Mera elg.

Tydligt hade man en viss kontroll av köttet redan i gamla tider. Norrtelje tidning rapporterar den 26 september 1896 om "helsopolisens" tillslag:

"Ej matnyttigt. A helsopolisen i Stockholm ha följande förhelsan skadliga födoämnen blifvit anhallna från den 11 till den 20 dennes:

145 kg elgkött, C. J. Brolin, Bromseby, Össebygarn; 7 kg nötkött, C. Bohman Gräbbylund, Täby; nötlefer, B. Kal'lsso, Jolortelje; 109 kg nötkött, torpare A. Sjögren, Karlbe; g, Oster-Aker; ett par 110 kg, slagtare C. Jansson, Bollstanäs, Fresta; ett par dito, slagtare C. Carlsson, Sollentunaholm; 21,5 kg nötkött, C. P. Pettersson, Virö, Roslags-Bro."

Skogs-effekter

Under den här rubriken annonserar Danviken under flera år

ut timmer och ved på Bromsebys marker. Den 5 januari 1861 är annonsen införd i Stockholms Dagblad.

"Auktion å Skogseffekter.

Genom offentlig auktion som förrättas vid Brottbys Gästgifwaregård Måndagen den 21 januari 1861, kl. XI (Elfta) f.n. komma att till försäljning utbjudas Två Tusen (2000) wid Danviks hospitals-hemmanet Bromseby inom Össeby Garns socken på rot växande större träd af Tall och Gran, ätvensom 92 famnar wed, dels barr och dels björk, samt omkring 60 lass lång Wed.

/.. /

Uppvisning om trädens beskaffenhet med hwad som v. id an-verkningen och athemtningen är att iakttaga, meddelas af undertecknad, hospitalets Ombudsman. Adress: huset No 9 wid Brunkebergstorg, 2 trupp in på gården.

Underättelse om trakten, der waran finnes att bese, erhålles wid Bromseby gård.

Stockholm den 28 december 1860

Wilh. Ingelotz."

Arrende-auktion

Nu var det inte bara virket som auktionerades ut, även arrendet på hela Bromseby gård gick på auktion:

"Torsdagen den 6 september 1888 klockan 12 middagen kommer så väl inför Kongl. Direktionen över Danviks hospital i Överståthållare-Embetets kanslis lokal i huset No 4 vid Myntgatan som å Stockholms läns landskontor förnyad auktion att förrättas till utarrenderande på tio års tid från den 14 mars 1889 af hospitalsfrälsehemmanet Bromseby ett halft mantal i Össeby Garns socken af Långhundra härad och Stockholms län.

Egendomen är belägen 13 mil från Brottbys gästgifwaregård, omkring 4 mil från Stockholm samt omkring 2 mil från station å Stockholm - Rimbo-banan samt innehåller, med undantag af torpet Blinkarby, i areal omkring 1.420 tunnland, deraf åker omkring 41 tunnland,

äng omkring 9 tunnland samt återstoden afrösningsjord, hvarjemte vid hemmanet finnes en mjölqvarn med tre par stenar samt en sågqvarn med ett sågblad.

I öfrigt meddelas till vederbörande spekulanters kännedom:

att direktionen med ledning af behörigen förrättad uppskattning bestämt maximiarrendet till 362 kubikfot spannmål och minimiarrendet till 335 kubikfot spannmål, hälften råg och hälften korn, att levereras i penningar efter de tio sista årens medelmarkegångspris med tillägg af forsellönsersättning 8 öre kubikfoten;

att derjemte skall erläggas ett årligt skogsarrende af 865 kronor med rätt till utsyning af 234 famnar ved af tall och gran, hvme famn om 8 fots längd, 6 fots höjd och 3 fots bredd;

att, derest vid auktionen anbud göres till maximiarrendet, den erhåller arrendet, som derutöfver bjuder högsta städja att för en gång erläggas senast vid arrendets tillträddande;

att, så vida å den högstbudandes anbud afseende skall fästas, han bör vid auktionen atlemna borgen enligt formulär så väl för arrendet som för städjan, derest sådan ifrågakommer, samt

att de för kännedom om arrendevillkoren nödiga handlingar finnas tillgängliga så väl å landskontoret som hos hospitalets ombudsman, vice häradshövdingen Carl Sch-ånmeier, Regringsgatna No 26, 3 tr. upp här i staden.

Stockholm den 7 juni 1888.

Hospitalsdirektionen.

(Nya Dagligt Allehanda 1888-08-04)

Noter.

Afrösningsjord = Ej odlingsbm-jord

Städja = Handpenning

Kubikfot= 1 kubikfot = 28,3 liter. Arrendatorns skulle

alltså leverera 94,81 - 10,25 hektoliter spannmål i arrende.

Omvandlat i kilo levererade hen 2,9 - 3,2 ton korn och 3,4 -

3,7 ton råg = 6,3 - 6,9 ton (omvandlingstabell enligt

coolstuffhub.com).

*Famn = 1 skogsfamn = 2,83 m³ = 6x6x3 fot. Här använder man ett annat mått: 1 famn = 8 * 6 * 3 fot = 3,89 113 234 famn blir då 910 113*

Markegångspris = av myndigheterna bestämt pris på en viss vara, i det här fallet spannmål.

Forsellönse1-sättning = Hospitalet krävde en viss summa spannmål i arrende, men ville inte ha den in natura utan i pengar enligt det markegångspris som gällde. Enligt hävd skulle arrendatorn ombesöka leveransen av spannmålen till Hospitalets förråd (eller motsvarande). Nu slapp arrendatorn det men skulle då betala även för värdet av transporten = forsellönen till Hospitalet i form av en forsellönsersättning som bestämts i kontraktet till 8 öre/kubikfot spannmål. 8 öre år 1888 motsvarar 2023 ca 6 kronor enligt KPI.

Difteri

Difteri (eller stryparsjukan) är en smittsam bakteriesjukdom med hög dödlighet om den inte behandlas i tid. Genom bättre hygien och vaccination (ingår i det allmänna vaccinationsprogrammet) är den numera ovanlig.

I januari 1881 skriver Strömstads mti tidningar om en "Hårdt prövad familj."

T1Jenstgöring städde båtsmanskorpralen Exennan vid Bromseby i Garns socken har genom difteri nyligen förlorat fem barn. Äfven modern, som vårdat barnen, ligger för närvarande betänkligt insjuknad i difteri."

De fem barnen, Fritz Valfrid, Frida Maria, Gustaf Edvard, Frida och Emil Eugen, dog med några dagars mellanrum vid juletid i december 1880. Hustrun Stina Maria överlevde däremot. Maken Gustaf Wilhelm Exerman var den siste båtsmannen i Skogsroten och familjen bodde kvar i torpet sedan indelningsverket upphört. Gustaf Wilhelm dog 1917. Stina Maria levde till 1922 men när hon hade dött tvångades den yngsta dottern Elna (f. 1882; de hade haft sammanlagt tio barn) flytta till Gillberga ålderdomshem i Brottbys. Prästen antecknade "mindre vetande" om henne. Märta Kraemer berättar i sin bok "Barndomsminnen" att hon

mötte henne som liten och var till en början rädd för henne men föräldrarna förklarade att "hon är litet underlig men hon är snäll och henne behöver du inte vara rädd för".

Långa fingrar

lyder rubriken på en notis i Norrtelje tidning den 29 februari 1896:

"Natten mellan den 25 och 26 februari stulos ur smedjan vid Bromseby i Össeby-Garn ett större nästan nytt smidesståd samt en 111dr dragkälke med jernslå i framnos, der draglinan var fästad. Tjufven tyckte af viss tecken att döma vara väl lokaliserad. Spåren efter honom följdes åt Hersby, och han gj01-de klokast att, medan ännu tid är, återföra det stulna."

Arbetarens risk.

De gamla kvarnarna och sågarna och jordbruken var farliga arbetsplatser där det skedde olyckor. 23 februari 1885 "meddelas till Norrtelje tidning":

"Då mjölnaren Anton Exerman vid Bromseby qvarn i Össeby-Garns socken den 19 dennes var sysselsatt med hackning af qvarnstenar, råkade en stenskär fva intränga i hans ena öga."

Anton (f. 1867) var son till det olycksdrabbade paret Gustaf och Stina Maria Exerman som fyra år tidigare hade förlorat fem barn i difteri. Anton tycks dock ha överlevt skadan och flyttade 1891 till Motala.

Sju år senare inträffade en än allvarligare olycka.

Stockholms läns tidning skriver den 23 september 1892:

"Olyckshändelse och död. Då mjölnaren Per Johan Blom från Bromseby, Össeby-Garns socken den 1 dennes var, sysselsatt med att mata tröskverket råkade en sten att följa med säden in i cylindern, hvarvid elt af slagträden lossnade samt träffade våldsamt Blom vid högra sidan af hufvudet så att ögat utträngdes och hjernan skadades. Blom, som förlorat sansen, hvilken han dock återfick, följdes af timmarsförlopp återfick förbands af tillkallad läkare och införslades följande dag till Serafimedasarettet i

Stockholm, der han den 10 dennes cifted endast 44 år gammal.

I söndags begrofs han stoft å Össeby Garns kyrkogård och öfvevars af en talrik skara. Jordfästningen förrättades af kyrkoherden Heden, som i ett gripande tal visade alltingsförgänglighet samt uttalade tröstens och hugsvalelsens ord till de efterlemnade maken och barnen, som så hastigt mistat sit-i-jordiska stöd. Deltagandets tårar syntes hos många af de närvarande skrifves till denna tidning."

Per Johan och hustrun Ida hade nio barn, som två är senare fick uppleva en andra tragedi:

"Trött på lifvet. Omkring 40 år gamla enkefru Ida Blom i Bromseby, Össeby-Garn anträffades i måndags morse såsom lik i sjön Tärnan. Hon hade gått bort på söndagsmiddagen. På e.m. blef man orolig och sökte henne. Enkefru Blom, som för två år sedan förlorade sin man genom olyckshändelse, arrenderade kvarn och land i Bromseby och man tror, att hon beröfvat sig lifvet, därför att hon tröttnat på att sköta affärerna, särskildt folket. Hon efterlemnar nio barn, skrifves i Norr-Tidn."

Ida dog den 11 november 1894. De sju yngsta barnen, ett av dem bara knappt två år gammalt, hamnade "på socknen", som prästen noterat i Husförhörlängden.

Per Johan Blom hade övertagit arrendet av Bromseby efter den auktion 1888 som omnämns ovan. När han avled i olyckshändelsen 1892 behöll dödsboet arrendet fram tills dess att även hustrun Ida dog 1894.

Brännvinsbränningsförbudet.

Brännvinets historia i Sverige går tillbaka till 1400-talet. Det brändes alltmer sprit och i mitten av 1700-talet började staten reglera tillverkningen. 1775 beslöts om ett förbud mot husbehovsbränning, ett beslut som i praktiken upphörde en bit in på 1800-talet och bränningen blev åter friare, men med ett visst regelverk. 1859/60 års riksdag förbjöd till slut helt husbehovsbränningen. 1801 gällde fortfarande strikta regler och den som bröt mot dessa

straffades, vilket framgår av en notis i Inrikes tidningar den 10 november 1801:

"Förteckning på de personer inom Stockholms län, som detta år förbrytelser emot Brännvinsbränningsförbudet blifwit till böter fällde, hwilkas namn, tillfölje av Kongl. Maj:ts nådiga befälet den 20 sist Januari, böra i Allmänna Tidningarne införas.

Wid Långhundra Häradsrätt. f.../ Torparen Nils Jansson i Pankeby; Bonden Erik Ersson i Härsby; j...j."

Not. Valutaomvandlingarna gjorda efter "Eclvinsson, Rodney, och Söderberg, Johan, 2011, A Consume Price Index for Sweden", Ekonomihistoriska museet. <http://historicalstatistics.org/JafTlforelsepris.htm>